

IN MEMORIAM MARTH DIJKSTAL

Op 1 april j.l. overleed ons medelid en oud-secretaresse Marth Dijkstal. Vele jongeren onder ons zullen zich haar nog maar nauwelijks herinneren. Geen wonder, want Marth was de laatste tien jaar geen actief lid meer. Dit was o.a. te wijten aan haar ziekte - ze leed aan "Parkinson" - maar ook doordat haar aanvankelijk groot enthousiasme voor de paddestoelen voordien al wat geluwd was.

Marths sterke kanten waren veeleer haar organisatietalent en haar vermogen anderen te stimuleren. Zij is het geweest, die er voor 't eerst voor zorgde, dat er in het paddestoelenseizoen bijna elke zaterdag of zondag een excursie was. Door haar nam ons ledental toe, doordat ze handig nieuwe leden wist te werven en op haar instigatie werden er werkweken georganiseerd. Dank zij haar werd 't een traditie eens per jaar buiten het seizoen bijeen te komen, want zij was 't die "de dag van Cuyk" introduceerde, waarop we allen in haar school uitgenodigd werden en profiteerden van haar talent als lerares: een paar rustige, gehoorzame leerlingen zorgden voor het neerzetten van de stoelen en het projecteren van de dia's.

Wellicht door haar talent met iedereen te kunnen omspringen - ze kon bovendien erg geestig zijn - heeft ze er mede toe bijgedragen, dat de omgangsvormen wat gemoedelijker werden en de scheiding tussen coryfeeën en leken verdween. De vereniging zal haar daarom met dankbaarheid gedenken.

Maarten van Vuure

Coolia 33: 58 - 62. 1990.

TWEE OPVALLENDE ZELDZAME ASCOMYCETEN: CATINELLA OLIVACEA EN JAFNEADELPHUS AMETHYSTINUS

Gerrit Keizer, Albrandswaardsedijk 4, 3171 TH Poortugaal

Catinella olivacea and *Jafneadelphus amethystinus*, both very rare in the Netherlands, are described and illustrated from Poortugaal (IJsselmonde, province Zuid-Holland). *Catinella olivacea* is characterized by constricted spores and prefers the underside of branches of *Salix* and *Populus* in wet habitats. The latter species is characterized by its ornamented hyaline spores which can be coloured by purple pigment from the paraphyses. It grows on bare, moist calcareous soil.

***Catinella olivacea* (Batsch) Boud. (Fig. 1)**

Op zoek naar in het vroege voorjaar verschijnende Ascomyceten en Aphylophorales, trof ik eind maart 1982 aan de onderzijde van een oude wilgestam

een aantal fraaie vruchtlichamen aan van een zwarte bekerzwam met een olijfgroengele rand. Microscopische determinatie gaf in eerste instantie problemen, de oude "asco-Moser" (1963) bood echter uitkomst: *Catinella olivacea* (Batsch) Boud.

Oecologie en vindplaats:

Aan de onderzijde van vochtige en rottende, sterk met mossen begroeide, liggende *Salix*- en *Populus*-stammen, in een wilge- en populierenbosje op kalkhoudende rivierklei in de uiterwaard van de Oude Maas: Poortugaal, Johannapolder (IJsselmonde, Zuid-Holland), kilometerhok 37-56-13; datum 26-03-1982. De vruchtlichamen bevonden zich op de overgang van het bemoste deel van de stam naar het kale, gedeeltelijk in de bodem verzonken deel van de stam zonder schors.

Beschrijving:

Vruchtlichamen solitair of in groepen groeiend, 2 tot 10(-15) mm in diameter en tot 2 mm hoog, zittend, jong schotelvormig, oud vlak schotelvormig, met brede basis en bruine hyfen aan het substraat gehecht of gedeeltelijk in het substraat verzonken.

Hymenium glad, zwart, zwartolijfkleurig tot olijfbraun, naar de rand soms wat lichter olijfgroen of olijfbraun.

Receptaculum zwart tot donker (zwart)bruin, melig-kleilig, met een pruineuze, olijfgroene tot groengeeloker, verticaal gevoorde rand. Het vlees verkleurt in KOH donker violet.

Asci cilindrisch-clavaat, 90-120 x 6-8 μm , 8-sporig, ascustop inoperculaat, inamyloïd; sporen uniseriaat.

Sporen ovaal-cylindrisch tot elliptisch, 9-10,5 x 3,5-4,5 μm , in het midden aan beide zijden "ingesnoerd" ("aardnoot"vormig of gelijkend op een schakel van een fietsketting in zij aanzicht), glad, eerst hyalien, rijp olijfbraun, met twee kleine olieruppels.

Parafysen cilindrisch met enigszins knotsvormig verdikte top, langer dan de asci, kleurloos, gesepteerd; volgens sommige auteurs met een amorfe, (rood)bruine massa aan de top (Dennis, 1981; Strödel, 1984).

Steriele weefsel bestaande uit een onregelmatige textura angularis, met afzonderlijke cellen van 25-50 μm , de buitenkant bedekt met een dichte zwarte cortex (Strödel, 1984).

Bespreking:

De vruchtlichamen werden regelmatig in gezelschap aangetroffen van *Cudoniella clavus* (Alb. & Schw.:Fr.) Dennis var. *clavus*, *Rigidoporus sanguinolentus* (Alb. & Schw.:Fr.) Donk en *Mycoacia uda* (Fr.) Donk. Zij verschenen elk jaar opnieuw van maart/april tot en met augustus, tot en met de zomer van 1984. De wilge- en populierenbosjes op klei in de uiterwaarden van de Oude Maas zijn het hele jaar vrij nat, in het voor- en najaar staan gedeelten regelmatig blank.

In juni en augustus 1982 verscheen *Catinella olivacea* eveneens in het Houtribbos bij Lelystad. Sindsdien werden voor de Flevopolder waarnemingen

gemeld uit het noordelijk deel van het Stadsbos bij Lelystad (1984) en uit het Roggebotzand (1988). In de Flevopolder kwam *C. olivacea* voor op sterk bemoste, rottende stobben van populieren. In spleten en aan de voet van de stobben waren de grotere exemplaren te vinden. Bovenop de stobben was *C. olivacea* regelmatig vergezeld van *Orbilina xanthostigma* (Fr.) Fr. ss. Svrcek non Dennis, *Orbilina sarraziniana* Boud. en *Scutellinia scutellata* (L.) Lambotte.

Catinella olivacea wordt in de Standaardlijst (Arnolds, 1984) als vrij algemeen voorkomend (?) in loofbossen op vochtige, voedselrijke klei (Alno-Padion pp.) op onbewerkt dood hout van loofbomen vermeld. Dennis (1981) geeft hetzelfde aan: "Op rottend hout, vooral van zeer natte stammen en stronken, het hele jaar. Vrij algemeen".

Strödel (1984) vergelijkt oude en recente verspreidingsgegevens uit West-Duitsland, Scandinavië, Zwitserland, Frankrijk en Italië. Ook al werd de laatste jaren in West-Duitsland, Zwitserland en Scandinavië gericht naar *C. olivacea* gezocht, regelmatige waarnemingen bleven uit. Uit Zweden en Noorwegen is deze soort nog steeds niet bekend. Strödel komt dan ook tot de conclusie, dat *C. olivacea* ten minste voor het vasteland van West Europa tot de zeldzame Discomyceten moet worden gerekend. Het voorkomen van *C. olivacea* beperkt zich in Nederland tot IJsselmonde en de Flevopolders (bron BIC/NMV/RIN).

De habitat en het substraat komen met de waarnemingen van andere auteurs overeen: "... de bekerzwam vormt alleen op nat, sterk door witrot verteerd hout vruchtlichamen, meestal aan de onderkant, in aan de lucht blootgestelde, vochtige nissen tussen de bodem en het welvende hout van de stam verstopt. Het hout heeft steeds intensief contact met de bodem. Minder vaak bevinden de vruchtlichamen zich aan de zijkant van of bovenop het hout, maar dan meestal onder afstaande schors, in spleten verstopt, op een beschaduwde plek, op nauwelijks aan het licht blootgestelde plaatsenop kale, niet bemoste delen van het hout ..." (Strödel, 1984).

Opvallend is het verschil in waardplant: in Nederland Populier (*Populus* sp.) en één maal Wilg (*Salix* sp.), in West-Duitsland Beuk (*Fagus sylvaticus*) en een enkele maal Eik (*Quercus* sp.). Breitenbach en Kränzlin (1981) vermelden het gedurende drie opeenvolgende jaren voorkomen van *C. olivacea* op rottende vruchtlichamen van een resupinate Rigidoporaceae (*Ceriporia* cf. *purpurea* (Fr.) Donk). De *Ceriporia* groeide op de rottende stam van een pereboom, een foto illustreert een waarneming op *Fagus*. In de Johannapolder komt *C. olivacea* op liggende stammen naast en temidden van *Rigidoporus sanguinolentus* (Alb. & Schw.:Fr.) Donk en *Mycoacia uda* (Fr.) Donk voor, maar steeds in direct contact met het hout. Mogelijk is bij de Zwitserse waarneming direct contact met het hout via de steeds aanwezige bruine hyfen op of in het substraat over het hoofd gezien.

Jafneadelphus amethystinus (Phill.) Brumm. (Fig. 2)

Bij het fotograferen van enkele van de in grote getale aanwezige exemplaren van *Paxillus rubicundulus* P.D. Orton in een elzenbosje in Poortugaal in

september 1989, viel mijn oog op een aantal, op de kale klei groeiende diep donkerblauwe bekerzwammetjes. De sporen waren ronduit spectaculair, bezet met vele grote onregelmatige en twee grote polaire wratten, en violet van kleur. Determinatie bleek, ondanks de zeer kenmerkende sporen en de kleur van het vruchtlichaam, een pad vol valkuilen. Op grond van de kleur en de ornamentatie van de sporen leidde elke sleutel naar het geslacht *Ascobolus*, waarna de determinatie volledig vastliep. Enkele dagen later viel mij, bladerend door het hoofdstuk *Fungi on Soil* in Ellis en Ellis (1988), de volgende zin op: "Het purperen pigment kleurt soms de ascosporen, en de soort werd eerst beschreven als een *Ascobolus*". De determinatie was een feit: *Jafneadelphus amethystinus* (Phill.) Brumm., een soort met hyaline sporen, waarvan de sporewand en -ornamentatie door het in water oplosbare pigment, dat zich in een gelatineuze massa rondom de toppen van de parafysen bevindt, in het preparaat violet kunnen worden gekleurd.

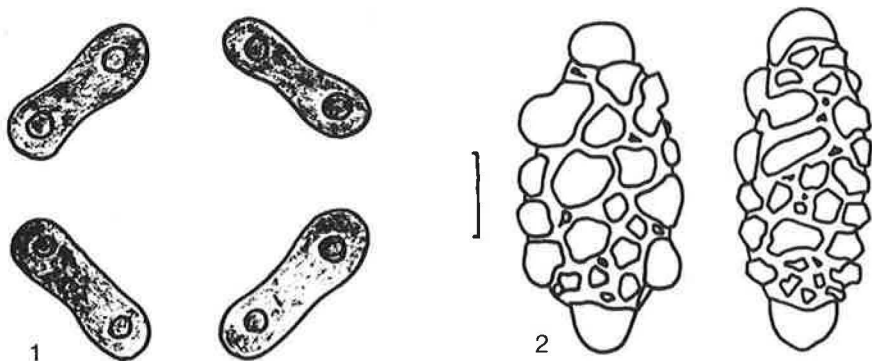

Fig. 1. *Catinella olivacea* sporen; Fig. 2. *Jafneadelphus amethystinus* sporen. Het maatbalkje is 5 μ m.

Oecologie en vindplaats:

Op kale, spaarzaam met ijle mossen bedekte, vochtige en zandige bodem op kalkhoudende klei, langs een pad met loofhoutsnippen en enige losse steenslag, onder hazelaar en els langs een pad: Poortugaal, metrostation (IJsselmonde, Zuid-Holland), kilometerhok 37-46-52; datum 16-09-1989.

Beschrijving:

Vruchtlichamen solitair of in kleine groepen, 4-20 mm in diameter en tot 2 mm hoog, zittend met een brede basis, jong komvormig, later vlak schotelvormig.

Hymenium glad, diep purperviolet of zwartviolet tot diep donkerblauw.

Receptaculum ruw, purperviolet, zwartviolet tot donkerblauw, met onregelmatige, enigszins ingerolde rand; vlees bleek violet, zacht en vochtrijk.

Asci cilindrisch, tot 240-270 x 16-20 μm , 8-sporig; ascustop operculaat, inamyloïd, sporen uniseriaat.

Sporen ellipsoïd tot fusiform-ellipsoïd, 19-22 x 10,5-12,5 μm , dicht bedekt met hyaline, grote, ronde of onregelmatig afgeronde wratten en met twee grote, polaire wratten (1,5-3 μm hoog en 3-5,5 μm breed), hyalien, onrijp met twee grote en verscheidene kleinere oliedruppels.

Parafysen cilindrisch, 2-3 μm breed tot 5 μm breed aan de top, gesepteerd, donker purperviolet, ingebed in een gelatineuze massa, die een in water oplosbaar pigment bevat, dat de sporewand en -ornamentatie violet kan kleuren.

Bespreking:

Volgens de Standaardlijst werd *Jafneadelphus amethystinus* één maal eerder in Nederland aangetroffen (Cadier en Keer, Savelsbos: 26-06-1977), er bleven echter geen exsiccata van bewaard. De habitat en het substraat vertoonden vergelijkbare kenmerken als de vondst in Poortugaal: onder hazelaar in de rand van een weg op kalkhoudende bodem met ijle kruidige vegetatie en mos, op ongeveer een meter van een brandplek. Van Brummelen (1969) en Dennis (1981) vermelden vochtige, zandige grond als substraat, Ellis en Ellis (1988) voegen hier de omgeving van rivieren aan toe.

Van *J. amethystinus* zijn, naast de Nederlandse vondsten, slechts enkele vondsten uit Engeland en één vondst uit Denemarken bekend (Van Brummelen, 1969).

Tenslotte wil ik Rien Swart-Velthuyzen en Henk Huyser bedanken, respectievelijk voor het verstrekken van hun oecologische en verspreidingsgegevens van *Catinella olivacea* en van *Jafneadelphus amethystinus*. Daarnaast de Nederlandse Mycologische Vereniging, het Rijks Instituut Natuurbeheer en het Biogeografisch Informatie Centrum voor het verstrekken van de verspreidingsgegevens van beide soorten.

LITERATUUR

- Arnolds, E. (1984). Standaardlijst van Nederlandse Macrofungi. Coolia 26 (Supplement).
 Breitenbach, J. en Kränzlin, F. (1981). Pilze der Schweiz. Band 1. Ascomyceten. Luzern.
 Brummelen, J. van (1969). Studies on Discomycetes III. Persoonia 5: 225-231.
 Dennis, R.W.G. (1981). British Ascomycetes. Revised Edition. Vaduz.
 Ellis, M.B. & Ellis, J.P. (1988). Microfungi on miscellaneous substrates. London & Sydney.
 Moser, M. (1963). Ascomyceten (Schlauchpilze). In H. Gams, Kleine Kryptogamenflora Band IIa.
 Strödel, R. (1984). Das Olivfarbene Kelchbecherchen, *Catinella olivacea*. Beitr. Kenntn. Pilze Mitteleur. 1: 175-178.
-